

JADWIGA GAWŁOWSKA

**ZASŁUGI PROF. DR HAB. IRENY TUROWSKIEJ
DLA POLSKIEGO ZIELARSTWA
(W 50-LECIE TWÓRCZOŚCI NAUKOWEJ)**

Historię polskiego zielarstwa można podzielić na szereg okresów, z których początkowe odpowiadają etapom rozwojowym botaniki, późniejsze zaś są związane z przemianami warunków ekonomicznych i struktury społecznej w kraju.

Spośród współcześnie działających badaczy naukowych w zakresie zielarstwa wybija się postać profesor dr hab. Ireny Turowskiej, w latach 1951—1971 kierownika Katedry i Zakładu Botaniki Farmaceutycznej Akademii Medycznej w Krakowie. Jest ona badaczem świata roślin użytkowych, a zwłaszcza leczniczych przez okres

blisko 50 lat swej działalności naukowej. Należy do seniorów okresu, który zabłysnął takimi nazwiskami specjalistów zielarstwa jak: Jan Biegański, Maria Chmielińska, Jan Muszyński, Jan Marian Dobrowolski, Waław Strażewicz. Także Władysław Szafer interesował się tą dziedziną.

Prof. dr Irena Turowska urodziła się dnia 30. XI. 1900 r. w Krakowie. Po uzyskaniu średniego wykształcenia studiowała na Uniwersytecie Jagiellońskim biologię. W roku 1925 złożyła egzamin na nauczyciela szkół średnich z biologii jako przedmiotu głównego i chemii z mineralogią jako pobocznego, oraz opublikowała pracę dyplomową pt. „Biologia samożywnych bakterii”. W Krakowie rozpoczęła i tutaj do dnia dzisiejszego prowadzi działalność naukową, a przez wiele lat również dydaktyczną i popularyzatorską. Była uczennicą wielkiego botanika, znanego uczonego profesora Władysława Szafera. W latach 1926—1930 pracowała w kierowanym przez niego Instytucie Botanicznym UJ równocześnie nauczając w szkołach średnich, po czym doktoryzowała się z botaniki na podstawie rozprawy pt. „Badania nad warunkami życia bakterii żelazistych”.

Przez te i inne badania mikrobiologiczne wód mineralnych żelazistych i siarczanych wzbogaciła naszą wiedzę w zakresie wartości krajowych źródeł leczniczych. Poddała studiom kilkadziesiąt źródeł na terenie kraju. Oprócz specyficznej mikroflory (bakterie żelaziste i siarczane, których obecność nie jest bez wpływu na wartość leczniczą wód mineralnych) badała również mikroflorę im towarzyszącą oraz strukturę wewnętrzną niektórych grup bakterii siarczanych i sinic przy równoczesnym rozważaniu problematyki taksonomiczno-filogenetycznej. Ponadto wykonała dla badanych źródeł, zwłaszcza dla zupełnie dotychczas chemicznie nie analizowanych, kilkadziesiąt pomiarów zawartości dwuwęglanu żelaza, względnie siarkowodoru oraz kwasoty i stałej temperatury. W/w cykl prac miał znaczenie praktyczne dla balneologii polskiej, o czym świadczą odnośne cytaty Prof. Sabatowskiego w jego podręczniku z tegoż przedmiotu.

Dla poznania metodyki badań naukowych stosowanych za granicą wyjeżdżała w r. 1930 do Szwajcarii udając się do pracowni algologicznej kierowanej przez prof. Chodat'a w Genewie.

Od dnia 1. IX. 1930 r. prof. Irena Turowska objęła stanowisko st. asystenta w nowo utworzonej Katedrze i Zakładzie Botaniki Farmaceutycznej U.J. w Krakowie i wraz z Kierownikiem tej Katedry, którym została prof. dr Jadwiga Wołoszyńska, światowej sławy algolog, wkładała cały swój zapal w pracę nad zorganizowaniem nowej placówki. Problemy farmakobotaniki i jej praktycznego odłamu określanego potocznie jako zielarstwo wysunęły się już wtedy w pracach prof. dr Ireny Turowskiej na plan pierwszy.

W tym okresie zaczął działać Polski Komitet Zielarski (PKZ), co dało bodziec do organizowania akcji krzewienia zielarstwa. Wówczas to podjęła pionierskie dla kraju prace badawcze nad roślinami olejkodajnymi oraz nad niektórymi roślinami stosowanymi w medycynie ludowej, a także nad zagadnieniami ochrony przyrody odnośnie do roślin leczniczych. Prowadziła również szeroką działalność popularyzatorską z zakresu zielarstwa i referatową w towarzystwach naukowych, na kursach aptekarzy itp.

W r. 1937 wyjeżdżała do Wiednia i Korneuburga pod Wiedniem, gdzie zapoznała się z organizacją zielarstwa w Austrii i z osiągnięciami doświadczalnictwa w tej dziedzinie.

W czasie okupacji niemieckiej własnoręcznie uprawiała małą plantację roślin leczniczych i zbierała zioła ze stanu naturalnego. W latach 1941—1945 do momentu wyzwolenia Krakowa pracowała w Ogrodzie Botanicznym U.J. jako „ogrodniczka” opiekując się działem roślin leczniczych.

Następnie wróciła na stanowisko pracownika naukowego Katedry i Zakładu Botaniki Farmaceutycznej, który organizowano w nowym lokalu, zdobywając w trudnych warunkach potrzebny inwentarz. W r. 1947 dr Irena Turowska habilitowała się na U.J. z zakresu botaniki, ze szczególnym uwzględnieniem botaniki farmaceutycznej, na podstawie pracy pt. „Serdecznik pospolity odm. włosista *Leonurus cardiaca* L. var. *villosus* Bent.”. Po śmierci prof. dr Wołoszyńskiej w r. 1951 doc. dr I. Turowska objęła obowiązki Kierownika Katedry i Zakładu Botaniki Farmaceutycznej. W r. 1954 uzyskała stanowisko i tytuł profesora nadzwyczajnego, zaś w r. 1962 dekret na profesora zwyczajnego.

Na tory normalnego rozwoju zielarstwo polskie związane ściśle z medycyną oraz farmacją weszło dopiero po drugiej wojnie światowej. Pozyskiwanie roślinnych surowców leczniczych opierano początkowo głównie na zbiorze roślin występujących w naszym kraju w zbiorowiskach naturalnych. Rośliny lecznicze stanowią bowiem poważną część flory polskiej. Ostatnie, III wydanie „Roślin Polskich” W. Szafra, S. Kulczyńskiego i B. Pawłowskiego (1969) podaje 2188 gatunków roślin naczyniowych, w tym prof. Irena Turowska określała jako lecznicze około 270 gatunków wyjaśniając, że nie są to bynajmniej wszystkie, które mogą budzić zainteresowanie farmaceuty, lecz tylko wybitniejsze. Zakwalifikowała tu jako rośliny lecznicze te gatunki, które znajdują lub znajdowały szersze zastosowanie w medycynie oficjalnej albo są w stadium przechodzenia z medycyny ludowej do oficjalnej. Uwzględniła także gatunki trujące, w których właściwości toksyczne ujawniają się w sposób wymagający podkreślenia tej cechy. Podobnie typowała rośliny lecznicze i trujące dla 11, 12, 13 tomu „Flory Polskiej”.

Po objęciu Katedry Botaniki Farmaceutycznej A. M. prof. dr I. Turowska wprowadziła w niej różnorodną tematykę opracowywaną bądź indywidualnie, bądź wspólnie ze współpracownikami, bądź przez współpracowników pod współdziałającym kierownictwem. Wśród najbliższych współpracowników długotrwałe współdziałających z prof. I. Turowską wymienić należy Janinę Korta, Stanisława Kohlmünzera, Jadwigę Skwara, Zofię Brunarską, Elżbietę Cyunel, Jana Grzybka, Janinę Molik-Węgiel, zmarłą Krystynę Smoleń; przejściowo współpracowali Ryszard Cybura, Maria Sawicka, Maria Świeboda i inni.

A oto wytyczne problematyki:

1. Rozszerzenie krajowego asortymentu gatunków roślin leczniczych o nowe jednostki systematyczne lub też pogłębienie niedostatecznej znajomości już użytkowanych dla lepszego ich wykorzystania. Do w/w celu dążono przez: a) obserwacje (także we współpracy z innymi placówkami doświadczalnymi) roślin plantacyjnych; b) próby introdukcji obcych gatunków dotąd nie uprawianych (jw.); c) poświęcenie

specjalnych badań krajowym roślinom medycyny ludowej itp. rozwinięcia tematyczne.

Badaniami, o których wyżej mowa ogółem objęto przeszło 70 gatunków z rodz. *Labiatae*, *Umbelliferae*, *Hypericaceae*, *Ericaceae*, *Rubiaceae*, *Liliaceae*, *Amaryllidaceae*, *Valerianaceae*, *Primulaceae*, *Papilionaceae*, *Rosaceae*, m. in. uzyskując dane z zakresu prób upraw względnie aklimatyzacji, budowy anatomicznej, oraz wstępnych analiz chemicznych itd. Na szczególną uwagę zasługują obszerniejsze monografie kilku roślin głównie lecznictwa ludowego, a to *Leonurus cardiaca*, *Scutellaria albida* i *S. altissima*, 5 gatunków *Marrubium*, 5 gatunków *Teucrium*, 2 gatunki *Elsholtzia*, *Polypodium vulgare*, *Azalea pontica*, 7 gatunków krajowych i obcych *Hypericum*, *Aegopodium podagraria*, *Galium mollugo*, *Leucoium vernalis*, *Galanthus nivalis*, *Lysimachia vulgaris*, *L. nummularia*. Bardziej fragmentarycznie jak dotąd przedstawiają się studia nad *Psoralea macrostachys*, *Centhranthus ruber*, *Parnassia palustris*, *Paris quadrifolia*, *Veratrum nigrum*. Studia badawcze placówki potwierdziły ogólnie biorąc trafność doboru wymienionych gatunków.

Specjalną uwagę poświęcono roślinom z rodz. *Labiatae*, a zwłaszcza gatunkom olejkodajnym i możliwościom uzyskiwania wartościowego z nich surowca. Były to, jak już uprzednio wzmiankowano, w swoim czasie prace pionierskie mające na celu akcję antyimportową. Pierwszą z nich — a podjętą na skutek zachęty ówczesnego Polskiego Komitetu Zielarskiego — dot. lawendy opublikowała prof. Turowska jeszcze w r. 1936. Wśród dalszych na specjalne wymienienie zasługują długofalowe studia zespołowe (z innymi placówkami) dot. gatunków *Ocimum* i gatunków *Satureja*.

Modyfikacją poprzedniego kierunku badań było poszukiwanie, wśród dużej liczby przedstawicieli naszej flory, gatunków mogących w krajowych warunkach dostarczać pewnych określonych składników postulowanych przez rodzimy przemysł farmaceutyczny. Pozytywne wyniki osiągnięto dla takich składników olejkowych, jak cyneol, cytral i alkaloid galantaminy.

2. Dokonano skutecznych prób opracowania pomocniczych metod wizualnych opartych na śledzeniu mikroskopowym częstości występowania specyficznych elementów budowy wewnętrznej, metod mających na celu przeprowadzenie wstępnej orientacyjnej oceny walorów surowca. Wykonano te próby dla olejkowych *Labiatae* na przykładzie *Thymus vulgaris* i innych biorąc pod uwagę mianowicie gruczoły wydzielnicze zewnętrzne. Dla śluzowych na przykładzie *Althaea rosea* (= *Alcea rosea*), zaproponowano szczegółową metodę biometryczną dla badania komórek i lakun śluzowych w korzeniach i płatkach kwiatowych.

Do tej grupy nawiązują badania porównawcze, oparte również o metody biometryczne, nad wydajnością ciał czynnych w formach antocyjanowych i bezantocyjanowych u roślin olejkowych i glikozydowych (*Digitalis purpurea*), oraz u śluzowych (5 odmian *Althaea rosea*). Okazało się, iż wśród form antocyjanowych w w/w grupach przeważają, ale tylko statystycznie, rzeczywiście osobniki wartościowsze pod względem ciał czynnych, jak to głosiła opinia dotychczas nieudowodniona.

3. Rozwijano przy wielu wyżej opisywanych pracach analitycznych specjalnie kierunek histochemiczny, wykorzystując możliwości przeprowadzania mikroskopo-

wych reakcji chemicznych jako orientacyjnych, wstępnych i lokalizacyjnych. Owocem szczególnych zainteresowań z zakresu histochemii jest podręcznik — skrypt (1970) poświęcony jej metodom i czynnościom.

4. Badania gatunków roślinnych na własności antybiotyczne stały się przez ostatnich kilkanaście lat osią pionu badawczego Katedry: a) J. Korta przy współpracy Zakładu Mikrobiologii Wydziału Farmaceutycznego A. M. (Kierownik Prof. Starzyk) poddała przeszło 20 gatunków olejkowych badaniom na ich własności przeciwdrobnoustrojowe (przeciwbakteryjne, przeciwgrzybowe, przeciwpierwotniakowe). b) I. Turowska ze współpracownikami (S. Kohlmünzerem, J. Grzybkiem ii.) podjęła prace poszukiwawcze wśród grzybów kapeluszowych pod kątem widzenia ich własności antymitotycznych.

„Screeningowym” badaniem chemicznym na obecność ciał fizjologicznie czynnych u grzybów wyższych (*Macromycetes*) objęto kilkadziesiąt gatunków, z tego I. Turowska ze współpracownikami opublikowała wyniki dla 40 gatunków. W dalszym etapie posługiwano się biologicznymi testami na działanie mitodepresyjne. Testem *Allium* zbadano 10 gatunków. Najbardziej na uwagę zasługujące okazały się: *Tylopilus felleus*, *Lycoperdon perlatum*, *Calvatia utriformis*, *Cantharellus cibarius*, *Pholiota aurivella*, *Gomphidius rutilus* i inne. Prace te są kontynuowane i rozwijane przez nowe kierownictwo.

c) Ponadto J. Kubas przebadał z punktu widzenia biologicznej aktywności antytumoralnej testem *Neurospora crassa* 76 gatunków roślin wyższych, część z nich tj. wyróżniające się, także testem drożdżowym. Uzyskano szczególnie zachęcające wyniki tego skryningu dla *Hydrangea arborescens*, *Albizia julibrissin*, *Polypodium vulgare*, *Galanthus nivalis*, *Chamaenerion angustifolium* i kilku innych.

5. W związku z koniecznością poznania rodzimych zasobów roślinnych, a także rejonizacji zbioru i ochrony niektórych gatunków rzadkich prof. dr Irena Turowska podjęła pierwsza w zespołowej pracy pionierski trud opracowania map rozmieszczenia ważniejszych roślin leczniczych w Polsce. Materiałami tymi zarówno opublikowanymi jak i zgromadzonymi w kartotece Zakładu Botaniki Farmaceutycznej A.M. w Krakowie posługiwała się Ministerialna Komisja Rejonizacyjna dla zbioru roślin leczniczych ze stanu naturalnego.

6. W działalności prof. dr Ireny Turowskiej reprezentowany był również kierunek historyczny przez wydanie najobszerniejszej dla polskiej literatury fachowej „Historii Zielarstwa”, która została opublikowana jako tom I monografii pt.: „Zarys zielarstwa” (1951). Opracowała także monografię pt. „Materiały do historii katedr botaniki farmaceutycznej w Polsce” oraz życiorys zasłużonej działaczki zielarstwa Marii Chmielińskiej z równoczesnym zaznaczeniem tła jej działalności. Aktualnie opracowała prof. Turowska monograficznie ujęte dzieje Katedry Botaniki Farmaceutycznej z okazji 45-lecia jej istnienia w obecnej postaci. Obszerne te materiały pozostaną zapewne w archiwum, zaś drukiem ukazuje się ich skrócone wydanie.

Przedmiotem szczególnej troski prof. dr Ireny Turowskiej były potrzeby dydaktyczne. Przygotowała 4 wydania skryptowe pt.: „Botanika Farmaceutyczna” oraz 3 wydania skryptu pt.: „Rośliny nasienne” wraz z materiałami ćwiczeniowymi,

instrukcjami do wycieczek botanicznych i sporządzania zielnika wraz z atlasem. W r. 1971 ukazał się skrypt pt.: „Rośliny zarodnikowe” (współautorzy Z. Podbielkowski, W. Wojewoda) wraz z materiałami ćwiczeniowymi i atlasem. Publikacje te są przeznaczone nie tylko dla słuchaczy farmacji szkół wyższych, ale dla wszystkich interesujących się roślinami leczniczymi i użytkowymi. W r. 1970 prof. dr Irena Turowska wydała ze współautorami (S. Kohlmünzer, J. Molik-Węgiel) skrypt pt.: „Skorowidz fito-histochemiczny” będący obszernym, praktycznym podręcznikiem histochemii. W r. 1973 opublikowała kolejny skrypt z atlasem pt. „Botanika ogólna” (współautor J. Niweliński). Wszystkie skrypty ilustrowała Z. Brunarska.

Ogółem dotychczasowa twórczość naukowa prof. dr Ireny Turowskiej obejmuje następującą ilość publikacji: 70 prac badawczych indywidualnych i zespołowych, 13 o charakterze monografii lub podręczników, 50 pozycji poglądowych lub popularno-naukowych oraz 70 notatek naukowych i biograficznych; łącznie przeszło 200 publikacji. Dodać jeszcze należy, że pod współdziałającym kierownictwem prof. Ireny Turowskiej opublikowali jej współpracownicy 65 prac badawczych oraz 23 poglądowych lub instruktażowych itp.

Szkolenie młodzieży akademickiej w botanice farmaceutycznej obejmowało w każdym roczniku (po 1945 r.) około 120 osób. Wprowadzone po r. 1958 prace magisterskie dla farmaceutów wykonało pod kierunkiem prof. Ireny Turowskiej 70 osób, a uprzednio 15 biologów specjalizujących się w zielarstwie (łącznie 85 dyplomów). Irena Turowska była promotorem 7 prac doktorskich oraz opiekunem 4 habilitacji na tematy roślin leczniczych.

Wysiłkom prof. dr I. Turowskiej zawdzięczamy wydanie w latach 1949—1956 roczników naukowych pt.: „Prace Komisji Nauk Farmaceutycznych” (później „*Dissertationes Pharmaceuticae*”), jak też w latach 1945—1947 „Przeglądu Zielarskiego”. Podjęła zorganizowanie i redagowanie w/w pism w ogromnie trudnych warunkach powojennych mając na uwadze dobro zielarstwa polskiego.

Równocześnie z pracą w Katedrze brała udział prof. dr Irena Turowska w szerszej działalności organizacyjnej na polu zielarstwa. Współdziałała w tworzeniu Polskiego Związku Zielarskiego (1945) i pełniła obowiązki 2 viceprezesa jego Zarządu do 1947 r. Gdy w 1948 roku powstała Komisja Nauk Farmaceutycznych Polskiej Akademii Umiejętności, powołano I. Turowską na jej sekretarza i dyrektora wydawnictw z ramienia w/w Komisji. Utrzymywała żywe kontakty w zakresie prac doświadczalnych z Zielarskimi Zakładami Doświadczalnymi m. in. w Zakrzowie Opolskim. Dzięki jej staraniom został zaadoptowany na cele doświadczalnictwa zielarskiego dom i ogród (2 ha) w Bronowicach Wielkich w Krakowie. Zorganizowaniu tej nowej placówki najpierw Polskiej Akademii Umiejętności a później Polskiej Akademii Nauk poświęciła wiele czasu i wysiłku. Współpracowała w tej Stacji Doświadczalnej z prof. dr Markiem Gattý-Kostýalem do roku 1956. Działalność prof. dr Ireny Turowskiej nie ograniczała się jednak tylko do ośrodka krakowskiego. Utrzymywała ona stałe, żywe kontakty naukowe z innymi ośrodkami zielarskimi krajowymi i zagranicznymi.

Poza tym prof. dr Irena Turowska prowadziła ze szczególnym zamięłowaniem

prace odczytowe, wykłady na wielu różnych kursach farmaceutycznych i zielarskich, brała udział w licznych zjazdach naukowych, w komisjach programowych dla szkół zielarskich np. w Piekarach k/Krakowa i in.

Prof. dr Irena Turowska jest względnie była członkiem towarzystw naukowych krajowych i zagranicznych oraz członkiem kilku Komitetów Redakcyjnych czasopism naukowych. Pełniła różne funkcje na uczelni, wiele pracochłonne. Posiada kilka odznaczeń m. in. Krzyż Kawalerski Orderu Polonia Restituta. Uzyskała też nagrodę naukową I stopnia Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej.

Bilans dotychczasowego życia i pracy prof. dr Ireny Turowskiej i jej zasługi dla rozwoju i organizacji zielarstwa polskiego są ogromne i nie można ich objąć w ramach krótkiego artykułu. Pragniemy jednak tą drogą wyrazić jej swoje uznanie, szacunek i dowód pamięci. Wielki wysiłek pracy, jaki włożyła prof. dr Irena Turowska w rozwój polskiego zielarstwa nie był daremny. Przyczyniła się ona do stworzenia trwałych naukowych fundamentów dla tej ważnej gałęzi produkcji roślinnej, która dziś dalej pomyślnie się rozwija. Dorastają nowe kadry, poczuwające się do poświęcenia swej uwagi i trudów roślinom leczniczym. Wzorem, przykładem i przewodnikiem będzie im zawsze prof. dr Irena Turowska.

Rok 1975 Jubileusz 50-lecia pracy naukowej prof. dr Ireny Turowskiej jest okazją do przypomnienia Jej wielkich zasług i wyteźonej pracy dla dobra zielarstwa polskiego. Niestrudzona „Pani Profesor” żyje wyłącznie dla polskiej nauki, do chwili obecnej trzyma się wykończaniem swych obszernych i zaawansowanych prac monograficznych z zakresu zielarstwa, troszczy się o wysoki poziom wiedzy wśród młodego pokolenia, nawołuje do utrzymania zasobów roślin leczniczych w przyrodzie ojczystej. W każdych okolicznościach służy nauce polskiej, która jest dźwignią kultury narodowej.

SPIS WAŻNIEJSZYCH PUBLIKACJI * PROF. DR HAB. IRENY TUROWSKIEJ

Biologia samożywnych bakterii. Przyrodnik 1925. Z. 2 347—379.

O posługiwaniu się nazwami miejscowości. II Zjazd Stow. Geografów i Etnografów w Polsce. 1927. Streszcz. referatu.

O posługiwaniu się nazwami miejscowości do wyznaczania zasięgów geograficznych drzew w Polsce. Kosmos A 1928, 53, 41—70 i odb.

Studia nad warunkami życia bakterii żelazistych. Sprawozd. PAU, 1929, 34.

Études sur les conditions vitales des bactéries ferrugineuses. Bull. de Acad. Pol. Classe des Science Mat.

Nat. S. B. 1929, 225—282 i odb.

Badania nad warunkami życia bakterii żelazistych. Rozp. Wydz.-Mat. Przyr. PAU, 1929, 59, 1—50 i odb.

Sporne problemy w biologii bakterii żelazistych i siarczanych. Kosmos B, 1929, 54, 517—541 i odb.

Nie tylko w modnych perłach wód posiadamy cudotwórcze źródła. Kuryer Turyst. i Zdr. I. K. C. 1929, nr 249.

Z naszych źródeł. Kuryer Turyst. i Zdr. I. K. C. 1929, I nr 11.

Nasze wybrzeże. Dziś i Jutro. 1929, 5, 205—208 i 220—222.

Bakterie. Mały Świątek 1929, 41, 138—140, 154—157.

Rozwój algologii eksperymentalnej. Przyr. i Techn. 1932, 11. 385—392.

Czym żywili się nasi przodkowie. Życie, 1932, nr 323.

* Pominięto liczne notatki naukowe — por. uwaga na str. 12

- Badania nad mikroflorą źródeł siarczanych w Polsce.* Streszcz. ref. Zjazdu P.T.B. 1932.
- Études sur les sulfobactéries.* I, II, III C.R.M. des Séances de la Classe des Sc. Mat. et Nat. 1933, nr 8.
- Études sur la microflore des sources sulfureuses en Pologne.* Contributions à l'étude des sulfobactéries I, Bull. de l'Acad. Pol. Sc. Lettr., Cl. Sc. Mat. Nat. S.B. 1933, 40—50 i odb.
- Les cyanophycées accompagnant les sulfobactéries.* Contr. à l'étude des sulfobactéries II, tamże 135—138 i odb.
- La structure intime de la cellule chez les sulfobactéries.* Contribution à l'étude des sulfobactéries, III, tamże 139—148 i odb.
- Zagadnienia budowy komórki u sinic w świetle nowszych badań.* Przyr. i Techn. 1933, 12, 241—244.
- Stanowisko zabytkowego rodzaju Ephedra w botanice farmaceutycznej.* (wsp. A. Ludmirska). Wiad. Farm. 1933, 60, 275—277.
- Ochrona przyrody a zielarstwo.* Wiad. Ligi Ochr. Przyr. 1934, II, 1—22.
- Rozwój zielarstwa a ochrona przyrody.* Wiad. Ziel. 1934, II, 129—143 i wyd. PKZ, nr 7.
- Genewa,* Kuryer Liter. Nauk. 1934, nr 5.
- Mikroflora źródeł mineralnych.* Wiad. Farm. 1935, 22, 169—170 i 183—184, dwuzsp. A4 i odb. nr 360.
- Maté — herbata brazylijska.* Przyr. i Techn. 1935, 14, 443—448.
- Dotychczasowe spostrzeżenia nad aklimatyzowaną lawendą* (wsp. J. Stępień). Wiad. Farm. 1936, 63, 157—159 i 175—180 i odb. nr 31.
- Uprawa lawendy lekarskiej* (wsp. W. Schön). Wiad. Ziel. 1936, 4, 17—24 i odb. nr 21.
- Uprawa roślin leczniczych i jej organizacja w Polsce.* Przyr. i Techn. 1936, 15, 329—335.
- Chrońmy młęk wiosenny.* Wiad. Ziel. 6, 1938, 221—225 oraz odb. nr 51.
- Kocimiętka właściwa Nepeta cataria L.* Wiad. Ziel. 1938, 6, 299—303.
- Melisa lekarska i kocimiętka właściwa. Uprawa melisy lekarskiej.* (wsp. Z. Skonieczna) 1938, wyd. PKZ nr 55, 1—14.
- Melisa lekarska — Melissa officinalis (opis botaniczny).* Wiad. Ziel. 1938, 6, 294—297.
- Rosiczka okrągłolistna.* Wiad. Ziel. 1938, 6, 225—230 oraz wyd. PKZ nr 52.

W latach 1930—1939 I. Turowska opublikowała 70 notatek naukowych, które w tym spisie pominięto (uwzględnione są w „Bibliografii Zielarstwa” M. Chmielińskiej)

- Krótką instrukcją do zbioru roślin leczniczych.* Orka, 1945, I/3, 12—13, dwuzsp.
- Krótką instrukcją do zbioru owoców i nasion roślin leczniczych.* Orka, 1945, I/4, 14.
- Chwasty i pasożyty zbożowe jako rośliny lecznicze.* Orka, 1945 I/5, 12.
- Suszenie roślin leczniczych.* Orka, 1945, I/7, 15.
- Od redakcji.* Przegl. Ziel. 1945, 1, 1.
- Uprawa rumianku pospolitego.* Przegl. Ziel. 1945, 1, 28—31 i 55—56.
- Na rok 1946.* Przegl. Ziel. 1946, 2, 1—2.
- Piekary pod Krakowem.* Przegl. Ziel. 1946, 2, 149—151.
- Recenzja książki „Jak zbierać i suszyć ziola lecznicze” Dr Z. Zaćwilichowskiej.* Przegl. Ziel. 1946, 2, 78—80.
- Uwagi ogólne o zbiorze roślin leczniczych.* Przegl. Ziel. 1946, 2, 62—68 i odb.
- Uwagi o zbiorze nasion.* Przegl. Ziel. 1946, 2, 116—120.
- Skorowidz Zielarski.* Przegl. Ziel. 1946, 2, 152—154, 178—190 i odb.
- Zbiór kory.* Przegl. Ziel. 1946, 2, 10—15 i odb.
- Koper włoski* (wsp. A. Olesiński). Przegl. Ziel. 1947, 3, 329—337 i odb.
- Lawenda lekarska.* Przegl. Ziel. 1947, 3, 323—329 i odb.
- Melisa lekarska.* Przegl. Ziel. 1947, 3, 250—256 i odb.
- O niektórych dziko rosnących naszych roślinach leczniczych.* Przegl. Ziel. 1947, 3, 172—187 i odb.
- Podbiał — Dziurawiec.* Przegl. Ziel. 1947, 3, 92—95 i odb.
- Recenzja: „Ochrona gatunkowa roślin w Polsce”, W. Szafera.* Przegl. Ziel. 1947, 3, 343.
- Recenzja książki: „Uprawa i zbieranie roślin lekarskich, aromatycznych i korzennych”. Prof. Dobrowolskiego.* Przegl. Ziel. 1947, 3, 58—60.

- Recenzja książki: „Uprawa i zbiór roślin leczniczych” Prof. Muszyńskiego. Przegł. Ziel. 1947, 3, 54—56.
- Recenzja książki: „Ziolołecznictwo i leki roślinne. Fytoterapia” Prof. Muszyńskiego. Przegł. Ziel. 1947, 3, 56—58.
- Sosna w lecznictwie*. Przegł. Ziel. 1947, 3, 338—343 i odb.
- Zakrzów*. Przegł. Ziel. 1947, 3, 237—244 i odb.
- Dożynki zielarskie w Zakrzowie*. Przegł. Ziel. 1947, 3, 244—245.
- Zbierajmy jałowiec*. Przegł. Ziel. 1947, 3, 47—54 i odb.
- Żywokost lekarski*. Przegł. Ziel. 1947, 3, 219—224 i 248—250. i odb. 1—8.
- Contribution à l'étude des plantes à essences de la famille des Labiées en Pologne*. C.R.M. des Séances de la Classe des Sc. Math. et Nat. 1948, nr 2—3.
- Leonurus cardiaca* var. *villosus*. Acta Pharm. Pol. 1949, 6, 15—83.
- O niektórych roślinach leczniczo-przyprawowych* (wsp. A. Olesiński) cz. I, Przegł. Ziel. 1949, 5, 72—75, 96—98, 136—137, dwuzsp. A4.
- Przyrzeko do badań nad olejkodajnymi roślinami z rodziny Wargowych Labiatae, aklimatyzowanymi lub dziko rosnącymi w Polsce* (wsp. J. Stępień, H. Tomczyk, M. Liszkowska) Prace Kom. Nauk. Farm. PAU 1949, 1, 117—141.
- Badania nad olejkami gatunków rodzaju Thymus*. Cz. I. (wsp.: I. Celarek, K. Smoleń). Prace Kom. Nauk. Farm. PAU, 1950, 3, 129—148.
- Recherches sur les essences du genre Thymus L.* (wsp.: K. Smoleń, I. Celarek) C.R.M. des Séances de la Classe des Sc. Math. et Nat. 1950, nr 6.
- O niektórych roślinach leczniczo-przyprawowych* (wsp. A. Olesiński). Cz. II. Przegł. Ziel. 1950, 6, 32—33, 185—195, dwuzsp. A4.
- Rośliny lecznicze*. Rozdział w publikacji zbiorowej. Agrotechnika PWRiL, 1950, 243—252.
- Aktualne zagadnienia produkcji olejków lotnych w oparciu o badania naukowe* (wsp. A. Olesiński). Sprawozd. PAU 1951, 3, nr 6.
- Zarys zielarstwa*. T. I. Historia zielarstwa (wsp. A. Olesiński) PZWL 1951, 1—148.
- Badania nad niektórymi olejkodajnymi roślinami przyprawowymi* (wsp.: A. Olesiński, Z. Borysewicz, K. Tym). Komunikaty I, II, III, Spraw. PAU, 1952, 63, 512—532.
- Badania nad olejkodajnymi gatunkami rodzaju Thymus*. Cz. II. (wsp.: A. Olesiński, Z. Borysewicz). Komunikat Spraw. PAU, 1952, 63, 314.
- Botanika farmaceutyczna*. Skrypt z atlasem PZWL 1953, 1—150+1—23, I—XXX.
- Zielarstwo wczesnej starożytności*. Wszechświat 1954, 215—218.
- Botanika farmaceutyczna*. Skrypt z atlasem, wyd. 2 PZWL 1955, 1—166+1—35+I—XXX.
- Badania nad niektórymi roślinami leczniczo-przyprawowymi z rodziny Labiatae*. Cz. I. Bazylija — *Ocimum* (wsp.: A. Olesiński, K. I. Tym-Smajda i R. Cybura) Diss. Pharm. 1956, 7, 36—101.
- Badania nad niektórymi roślinami leczniczo-przyprawowymi z rodziny Labiatae*. Cz. II. Cząber — *Satureja* (wsp.: A. Olesiński, M. Sawicka). Diss. Pharm. 1956, 7, 193—213.
- Badania nad niektórymi roślinami leczniczo-przyprawowymi z rodziny Labiatae*. Cz. III. *Origanum vulgare* L. i jego odmiany (wsp.: H. Tomczyk, Z. Borysewicz-Szeloch) Diss. Pharm. 1956, 7, 247—258.
- Badania nad olejkami gatunków rodzaju Thymus L.* Cz. II (wsp.: A. Olesiński i R. Cybura) Diss. Pharm. 1956, 7, 323—338.
- Botanika farmaceutyczna*. Skrypt z atlasem, wyd. 3, PZWL 1956, 1—194+1—40+I—LI.
- Kilka uwag na temat artykułu Prof. dr J. Mowszowicza pt. „Dziko rosnące rośliny olejkowe w Polsce”*. Farm. Pol. 1957, 13, 152—153.
- Z dziejów zielarstwa*, Wszechświat, 1957, 65—70.
- Polscy zioloopisarze XVI wieku*. Wszechświat, 1957, 104—108.
- Botanika farmaceutyczna*. Skrypt z atlasem wyd. 4, PZWL, 1958, 1—200+1—40+I—LI.
- Formy antocyjanowe i bezantocyjanowe (Antocyjanozydy a inne ciała czynne)* Cz. I. (wsp. J. B. Skwara). Sprawozd. Kom. Biol. PAN, 1958.
- Formy antocyjanowe i bezantocyjanowe a wydajność olejkowa (Antocyjanozydy a inne ciała czynne)*. Cz. I. *Formes avec et sans anthocyane des plantes à essence. Anthocyanosides et autres principes actifs*. (wsp. J. B. Skwara) Acta Biol. Cracov. 1958, 1, 79—90.

- Antocyjanozydy a inne ciała fizjologicznie czynne* (wsp. J. B. Skwara). Wiad. Bot. 1960, 4, 11—30.
- Budowa mikroskopowa roślin i znaczenie znajomości tej dziedziny w praktyce zielarskiej*. Ziel. Biul. Inf. 1960, 3, 7—9 dwuszp. A4.
- Znaczenie nauki o tkankach roślinnych dla praktyki zielarskiej*. Ziel. Biul. Inf. 1960, 4, 7—9, dwuszp. A4.
- Mapy rozmieszczenia niektórych dziko rosnących w Polsce roślin leczniczych* (wsp.: J. B. Skwara, J. Gawłowska, Z. Brunarska, E. Cyunel). Ziel. Biul. Inform.
- Cz. I. Wstęp 1961, 4, nr 9.
- Cz. II. Kruszyna (*Frangula alnus* Mill.). Ibid. 1961, nr 10.
- Cz. III. Dziurawiec zwyczajny (*Hypericum perforatum* L.). Ibid. 1961, nr 11.
- Cz. IV. Tatarak zwyczajny (*Acorus calamus* L.). Ibid. 1961, nr 12.
- Cz. V. Jemioła pospolita (*Viscum album* L.). Ibid. 1962, nr 1.
- Cz. VI. Jałowiec pospolity (*Juniperus communis* L.). Ibid. 1962, nr 2.
- Cz. VII. Pięciornik kurze ziele (*Potentilla erecta* L.). Hampe). Ibidem 1962, nr 3.
- Cz. VIII. Rumianek pospolity (*Matricaria chamomilla* L.). Ibidem 1962, nr 4.
- Cz. IX. Centuria pospolita (*Centaurium umbellatum* Gilib). Ibidem 1962, nr 5.
- Cz. X. Serdecznik pospolity (*Leonurus cardiaca* L.). Ibidem 1962, nr 7.
- Cz. XI. Bylica piołun (*Artemisia absinthium* L.). Ibidem 1962, nr 9.
- Cz. XII. Połonicznik nagi (*Herniaria glabra* L.). Ibidem 1962, nr 12.
- Badania nad zależnościami między zagęszczeniem elementów śluzowych a wartością Althaea rosea Cav.* Cz. I. Korzeń. (wsp.: S. Kohlmünzer, Z. Maga). Sprawozdania z Posiedzeń Komisji Polskiej Akademii Nauk, 1962, z. 2.
- Mapy rozmieszczenia niektórych dziko rosnących w Polsce roślin leczniczych* (wsp.: J. B. Skwara, J. Gawłowska, Z. Brunarska, E. Cyunel). Ziel. Biul. Inf.
- Cz. XIII. Marzanka wonna (*Asperula odorata* L.). 1963, nr 6.
- Cz. XIV. Bobrek trójlistny (*Menyanthes trifoliata*). Ibid. 1963, nr 10.
- Obserwacje fenologiczne niektórych roślin leczniczych w Ogrodzie Botanicznym U.J.* (Wsp.: R. Cybura, T. Kluskiewicz). Prace PIHM 1963, Z. 72, 47—59+11 tablic, dwuszp.
- Występowanie i analiza zawartości garbników u niektórych przedstawicieli rodz. Labiatae* (wsp.: S. Kohlmünzer, J. Molik-Węgiel). Sprawozd. z Posiedzeń PAN 1963.
- Występowanie i analiza zawartości garbników u niektórych przedstawicieli z rodziny Labiatae. Occurrence and determination of tannins, respectively polyphenols in some representatives of the Labiatae* (wsp.: S. Kohlmünzer, J. Molik-Węgiel). Acta Biol. Crac. 1963, 6, 17—28.
- Mapy rozmieszczenia niektórych dziko rosnących w Polsce roślin leczniczych*. Cz. XV. Glistnik jaskółcze ziele (*Chelidonium majus* L.). (Wsp.: J. B. Skwara, J. Gawłowska, Z. Brunarska, E. Cyunel). Ziel. Biul. Inf. 1964, nr 8.
- Rośliny nasienne. Przegląd systematyczny ze szczególnym uwzględnieniem gatunków leczniczych i użytkowych z dodatkiem materiałów ćwiczeniowych*. (Atlas ilustrowała Z. Brunarska). Wyd. Akad. Med. w Krakowie 1—228+64 str. atlasu. 1964.
- Badania farmakobotaniczne dwóch gatunków z rodzaju Scutellaria L.* (Wsp.: S. Kohlmünzer, B. Kamińska). Diss. Pharm. 1965, 17, 122—132.
- Formy antocyjanowe i bezantocyjanowe, a zawartość glikozydów kardenolidowych w liściach naparstnicy purpurowej Digitalis purpurea L. Antocyjanozydy a inne ciała czynne Cz. II.* (wsp.: S. Kohlmünzer, E. Cyunel, J. Grzybek). Diss. Pharm. 1965, 17, 251—269.
- Badania nad zależnością między zagęszczeniem elementów śluzowych a wartością Althaea rosea Cav. var. nigra jako surowca śluzowego*. Cz. II. Kwiat. (Wsp.: S. Kohlmünzer, Z. Maga). Spraw. z Posiedzeń Kom. Oddz. PAN 1965/2.
- Badania nad zależnością pomiędzy zagęszczeniem elementów śluzowych a wartością Althaea rosea Cav. var. nigra jako surowca śluzowego*. Cz. I Korzeń, Cz. II Kwiat. (Wsp.: S. Kohlmünzer, Z. Maga). Acta Biol. Crac. Ser. B cz. I 1966, 9, 1—11, cz. II 1966, 9, 97—107.
- Materiały do historii katedr botaniki farmaceutycznej w Polsce*. (Studia i Mater. z Dziejów Nauki polskiej). Ser. B. z. 12, 1966, 125—178.

- Poszukiwania związków fizjologicznie czynnych w niektórych krajowych gatunkach grzybów wyższych. Cz. I.* (Wsp.: S. Kohlmünzer, J. Molik-Węgiel) Diss. Pharm. 1967, 19, 377—385.
- Maria Chmieleńska.* Herba Polonica 1968, 24, 241.
- Maria Chmieleńska.* (Zyciorys monograficzny). Studia i Materiały z Dziejów Nauki polskiej. Ser. B, 1969, Z. 16, 105—128.
- Rośliny nasienne. Przegląd systematyczny ze szczególnym uwzględnieniem gatunków leczniczych i użytkowych z dodatkiem materiałów ćwiczeniowych i atlasu roślin.* (Atlas ilustrowała Z. Brunarska). (Współpraca nad tekstem E. Cyunel). Wyd. II Akad. Med. w Krakowie. 1—242+64 stron atlasu. 1969.
- A search for physiological active constituents of some domestic higher fungi. Part II. Chromatographical examination of further species of fungi.* (Wsp.: S. Kohlmünzer, J. Molik-Węgiel). Diss. Pharm. et Pharmacol. 1969. 21, 425—431.
- Doc. dr Olga Seidl.* Farm. Pol. 1970, 26, 264—265.
- Maria Chmieleńska (Wspomnienia pośmiertne).* Farm. Pol. 1970, 26, 686—687.
- Bibliografie Marii Chmieleńskiej.* Farm. Pol. 1970, 26, 867—869.
- Skorowidz fito-histochemiczny.* (Wsp.: S. Kohlmünzer, J. Molik-Węgiel). Wyd. A. M. w Krakowie s. 1—258 i 6 tablic. 1970.
- Badania biologicznej aktywności kilku gatunków grzybów wyższych przy zastosowaniu testu Allium* (Wsp.: S. Kohlmünzer, J. Grzybek) Herba Pol. 1971, 17, 123—133.
- The search for physiologically active constituents of some domestic species of higher fungi. Part III. Chromatographical examination of the 16 species of the Macromycetes.* (Wsp.: S. Kohlmünzer, J. Molik-Węgiel). Diss. Pharm. et Pharmacol. 1971, 23, 529—536.
- Investigations of the biological activity of higher fungi using Allium test. Part II Investigations of further 5 species.* (Wsp.: S. Kohlmünzer, J. Grzybek). Diss. Pharm. et Pharmacol. 1972, 24, 85—92.
- Rośliny zarodnikowe* (Wsp.: Z. Podbielkowski, W. Wojewoda. Atlas ilustrowała Z. Brunarska). Wyd. Akad. Med. w Krakowie s. 1—271 oraz ryc. 158, 1972.
- Botanika ogólna,* (Cytologię ogólną opracował J. Niweliński. Atlas ilustrowała Z. Brunarska.) Wyd. Akad. Med. w Krakowie 1973, s. 1—337, ryc. 250.
- Formy antocyjanowe i bezantocyjanowe a zawartość słuzu w kwiatach topolówki wysokiej (= prawoślazu ogrodowego) Alcea rosea L. (= Althaea rosea Cav.) 1. Analiza morfologiczno-biometryczna (Antocyjanozydy a inne ciała czynne Cz. III).* (Wsp.: S. Kohlmünzer, J. Skwara, J. Grzybek, E. Wiatr). Herba Pol. 1973, 19, 216—222.
- Materiały do historii Katedr Botaniki Farmaceutycznej w Polsce. Cz. II.* Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej (w druku).
- Formy antocyjanowe i bezantocyjanowe a zawartość słuzu w kwiatach topolówki wysokiej (= prawoślazu ogrodowego) Alcea rosea L. (= Althaea rosea Cav.) 2. Analiza wiskozymetryczna (Antocyjanozydy a inne ciała czynne. Cz. III).* (Wsp.: S. Kohlmünzer, J. Skwara, J. Grzybek, E. Wiatr.) Herba Pol. 1974, 20, 20—25.
- 45 lecie Katedry i Zakładu Botaniki Farmaceutycznej A. M. w Krakowie.* Wyd. Akad. Med. w Krakowie, 1975, 1—23.
- Rośliny nasienne* (Wsp.: E. Cyunel. Atlas ilustrowała Z. Brunarska). Wyd. III Akad. Med. w Krakowie (w druku).
- Rośliny zarodnikowe* (Wsp.: Z. Podbielkowski, W. Wojewoda. Atlas ilustrowała Z. Brunarska) Wyd. II Akad. Med. w Krakowie (w druku).